

Kulturhistorisk inventering av kyrkobyggnader och kyrkomiljöer i
Linköpings stift 2004

VÄSTRA TOLLSTAD KYRKA

Västra Tollstad socken
Vadstena kommun
Linköpings stift
Östergötlands län

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

VÄSTRA TOLLSTAD KYRKA

Kulturhistorisk inventering av kyrkobyggnader och kyrkomiljöer i Linköpings stift
Delrapport december 2004.

Innehåll

Inledning	3
Bakgrund.....	3
Syfte.....	3
Kulturminneslagen	3
Kulturhistorisk bedömning.....	3
Inventeringens uppläggning och rapport.....	4
VÄSTRA TOLLSTAD KYRKA.....	5
BESKRIVNING OCH HISTORIK	5
SOCKNEN	5
KYRKOMILJÖN	6
KYRKOGRÅRDEN	7
KYRKOBYGGNADEN.....	7
Exteriör beskrivning.....	9
Interiör beskrivning	10
KULTURHISTORISK BEDÖMNING	12
<i>Kyrkogården</i>	13
<i>Kyrkobyggnaden</i>	13
HÄNDELSELISTA	14
ÖVRIGT	16
Aktuella skyddsformer.....	16
Övriga inventeringar.....	16
Källor.....	16
Kartor	16

Inledning

Bakgrund

Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapsunderlaget för våra kyrkobyggnader och kyrkomiljöer genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering. På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum inventeringen inom stiftets del av Östergötlands län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2004. Projektet beräknas vara avslutat vid utgången av år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkobyggnader som omfattas av kulturminneslagen. Lagen gäller de kyrkobyggnader som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarnas syfte är:

- att lyfta fram och öka förståelsen för kyrkans kulturvärden och att främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården
- att skapa ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkan/kapellet och för vård- och underhållsplaner
- att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag med beskrivning av och historik för den enskilda kyrko/kapellbyggnaden samt en bedömning av de kulturhistoriska värdena. Inventeringen blir samtidigt en samlad dokumentation och överblick av kyrkobyggnader/kapell och kyrkomiljöer i stiftet från 2000-talets första decennium.
- att skapa ett underlag för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden och för bedömning av var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Kulturminneslagen

Enligt Lag om kulturminnen m.m. (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader*, *kyrkotomter* och *begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar av kyrkobyggnaden.

Kulturhistorisk bedömning

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Linköpings stift, länsstyrelserna i Jönköpings, Kalmar, och Östergötlands län samt läns museerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Bedömningen utgår från såväl den enskilda kyrkobyggnadens värden som kyrkomiljöns i sin helhet, men också till värden i förhållande till andra kyrkobyggnader i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkobyggnaden, en beskrivning av exteriör och interiör, fotografier och en kulturhistorisk bedömning. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkobyggnadens historia. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i denna rapport. Delar av inventeringsmaterialet görs tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, vilket är ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Fältarbetet, fotografering och rapportsammanställningen har utförts av antikvarie Anna Lindqvist vid Östergötlands läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Östergötlands läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Huvudnäringen har varit jordbruk, med bisysslor som bl a fiske och torvtäckt. Inom Västra Tollstad socken finns även ruinerna efter Alvastra medeltida cistercienserkloster. Socknen har även i äldre tid innehaft tingsplats, vilken var belägen i Hästholmen, som var en medeltida stadsbildning. Vid Hästholmen har i senare tid bildats en tätort med hamn och järnväg. Detta har i sin tur givit förutsättningar för en etablering av mindre industrier. Inom socknen har det funnits två järnvägslinjer. Mellersta Östergötlands järnväg med sträckning Ödeshög – Vadstena öppnade för trafik 1888 och järnvägen mellan Mjölby och Hästholmen invigdes 1910. Båda banorna är numer nedlagda. Den äldre landsvägen från Stockholm och söderut har passerat genom socknen och förbi kyrkan. Omberg och trakterna vid Vättern med sina många historiska sevärdheter och den natursköna omgivningen har länge haft dragningskraft på författare, konstnärer och turister. Vid Vätterns strand byggde författaren Ellen Key sitt hem, som fick namnet Strand.

Utsnitt ur Häradsekonomisk karta 1868-77.

KYRKOMILJÖN

Kyrkan är belägen på en höjdsträckning i det för övrigt flacka landskapet. Vättern anas i väster och i norr tornar Omberg upp. Kyrkplatsen har kvar en prägel av sockencentrum med bl a två skolbyggnader. Den äldre skolan som är en tidstypisk panelad och rödfärgad tvåvåningsbyggnad från 1850 och den nya skolan, uppförd 1916, i en för tiden karakteristisk arkitekturstil med småspröjsade fönster och putsade fasader. Västra Tollstads prästgård var

placerad i direkt anslutning till kyrkan. Den revs för drygt 10 år sedan. Den kvarvarande jordbruksbebyggelsen har tillhört prästgården och lönebostället. Öster om kyrkan nyuppfördes ett församlingshem 1964.

Anton Riddarstad nämner i *Historiskt, Geografiskt och statistiskt lexikon öfver Östergötland* från 1877 att det har funnits två runstenar vid kyrkan, varvid den ena förkommit. Även den andra runstenen saknas numer. Det finns inga uppgifter om var den stod eller när den försvann från kyrkomiljön.

Flygbild över kyrkan och prästgården 1959. Foto i ÖLM:s arkiv.

KYRKOGRÅRDEN

Kyrkogården omgärdas av en hagtornshäck med ingångar i väster och söder. Den södra ingången flankeras av grindstolpar av kalksten med inskriptioner ÅR 1796.

Efter avslutad kyrkogårdsinventering kompletteras beskrivningen och historiken.

KYRKOBYGGNADEN

Den äldsta kända kyrkan i Västra Tollstad var uppförd av sten under 1100- eller 1200-talet och bestod av ett rektangulärt långhus och ett smalare absidkor. Det är oklart om tornet uppfördes samtidigt med långhuset eller om det uppfördes något senare. Kyrkan är känd bl a genom avbildningar av Elias Brenner 1670. Brenner var konstnär och vandrade genom Östergötland och tecknade av kyrkor på uppdrag av det nyinrättade Antiquitetskollegium. Teckningen visar att kyrkan vid det tillfället även hade ett vapenhus på södra sidan och en sakristia på korets norra sida. Tornet hade en ovanligt utformad påbyggnad, som synes vara av trä. Vid en biskopsvisitation 1783 ansågs kyrkan vara i för dåligt skick och utdömdes. Församlingen önskade i det längsta behålla sin kyrka och nybyggnadsplanerna drog ut på tiden. År 1827 ansökte de hos kungen att få bygga en ny kyrka på platsen för Alvastra

klosterruin, vilket avlogs. Det beslöts då att den nya kyrkan skulle byggas på den gamla kyrkplatsen. Prästgården som var belägen i direkt anslutning till kyrkans västra parti tillät ingen förstoring av långhuset. Församlingen önskade dock behålla den nedre delen av det medeltida tornet som sakristia. Det innebar att den nya kyrkan förlades i nord-sydlig riktning väster om tornet. Majoriteten av landets kyrkor är orienterade i öst-västlig riktning. I Östergötland är det få kyrkor som har en annorlunda placering.

Avbildning av kyrkan på 1670-talet av Elias Brenner.

Kyrkan ritades, enligt uppgift, 1839 av arkitekt Johan Carlberg vid Överintendentsämbetet och uppfördes mellan åren 1840-1843 av östgötabyggmästaren Abraham Nyström. Det finns några ritningar bevarade, som är signerade av Abraham Nyström och daterade mellan åren 1841 och 1843. De överensstämmer i stort sett med det utseende som kyrkan har idag. Det är oklart hur mycket av kyrkans slutgiltiga utformning som var ett resultat av Nyström och hur mycket som utformades av arkitekterna vid Överintendentsämbetet. Abraham Nyström (1789-1849) var tillsammans med sina söner August (1814-1886) och Johan Robert (1817-1890) storbyggmästarna i Östergötland under 1800-talet. Mellan åren 1836 och 1851 stod de för sju nybyggen av kyrkor och nio kyrkoombyggnader samt talrika uppdrag för profan bebyggelse. Kyrkan fick en rektangulär planform med koret förlagt i norr. Tornet hamnade mitt på den östra långsidan och den nedre delen bestod av det medeltida tornet som inreddes till sakristia. Kyrkan uppfördes av marksten och tegel och fick, med undantag av tornets placering, en tidstypisk nyklassicistisk exteriör utformning med flackt sadeltak, spritputsade fasader med slätputsade omfattningar och hörnkedjor. Ingångarna i söder och väster försågs med dörrar med blomornament, som är typiska för byggmästare Nyström. Det medeltida tornets bottenvåning påbyggdes och fick ett för tiden typiskt utseende med en fyrkantig öppen lanternin. Tornets övre våningar fick en ny utvändig ingång från långhusets östra fasad.

Även interiören fick en tidstypisk utformning med ett ljust och luftigt kyrkorum med ett putsat tunnvalv. Kyrkorummet hade ursprungligen en rak korvägg med en i muren något indragen rundbågig nisch med ett fristående förgyllt träkors. I nischen fanns över taklisten ett lunettfönster med färgat glas. Det förvaras idag i tornet. Nischen och korhörnen var dekorativt utformade med pilastrar. Såväl innerdörrar, altarringen, predikstolen och läktarbarriären försågs med den för byggmästare Nyström typiska utsmyckningen med dekorativa ornament. På en interiörritning, som är signerad av Nyström och daterad 8/5 1841, är kyrkorummet försett med väggfasta bänkar. Denna utformning återfinns i Röks kyrka, som uppfördes av Nyström vid samma tid. Predikstolen, som överensstämmer med en detaljritning daterad 4/2 1842 var på ritningen placerad på motsatt sida, d v s på östra sidan. Orgeln tillkom 1846 och byggdes av organisten Nils Ahlstrand i Norra Solberga. Altarkorset ersattes redan 1856 av en altartavla målad av målaren Gustaf Adolf Engman i Vadstena. Dopfunten flyttades med från den äldre kyrkan och tillhör en grupp av rikt dekorerade kalkstensfuntar tillverkade i Vadstena och Skänninge under 1600-talets andra hälft.

Interiören präglas idag av en omfattande ombyggnad som utfördes 1926 efter ritningar av arkitekt Erik Fant. Det var framför allt korpartiet som i hög grad förändrades. En korabsid flankerad av två kolonner byggdes inom det befintliga koret. Mellan de nya innerväggarna och de äldre ytterväggarna mot väster och öster skapades två rum, varav det västra rummet inreddes till sakristia och det östra inrymde förråd och arkiv. I söder nybyggdes eller utvidgades ett mindre vindfång, som fick karaktär av vapenhus. Interiören ommålades och bänkdörrar och gavlar, läktarbarriären och altarringen försågs med en marmorering i grå nyanser. Läktarpelarna fick en kraftig marmorering.

Nästa större förändring utfördes 1970 under ledning av ingenjör Ture Jangvik i Linköping. Tornets bottenvåning inreddes åter till sakristia och försågs med bl a nytt golv, innertak och ny dörr mot kyrkorummet.

Exteriör beskrivning

Västra Tollstad kyrka är orienterad med koret i norr och består av ett rektangulärt långhus utan markerat kor. Tornet är placerat mitt på östra långsidan och den bevarade medeltida bottenvåningen är uppförd av kalksten. Kyrkan är för övrigt uppförd av marksten och tegel.

Fasaderna är spritputsade med slätputsade dekorativa omfattningar och hörnkedjor, avfärgade i en gulvit ton. Långhusets sockel är vitmålad, medan tornet saknar sockel. Kyrkans relativt flacka sadeltak är försett med svartmålad skivtäckt plåt. Tornet kröns av en enkel öppen fyrkantig lanternin, som är koppartäckt. De rundbågiga tornluckorna är klädda med liggande brunmålad panel. Fönsteröppningarna är rundbågiga och symmetriskt placerade på fasaden. Fönstren består av brunmålade träbågar utan karm med äldre glas i blyspröjs. Solbänkar av koppar. På norra sidan finns ett igenmurat lunettfönster. Huvudingången är förlagd till den södra gaveln och en ingång finns även centralt på västra långsidan. Båda ingångarna har bevarade originaldörrar, som är brunmålade och försedda med romber och blomornament, som är typiska för byggmästare Nyström. Portalerna har överliggande lunettfönster. Över den södra ingången finns årtalet 1842 och över den västra ingången en kalkstensplatta med förgylld inskription; NYBYGGD UNDER KONUNG CARL XIV JOHANS XXIV REGERINGS ÅR. På östra långsidan, norr om tornet, finns en smal brunmålad trädörr som leder till tornets övre våningar.

Interiör beskrivning

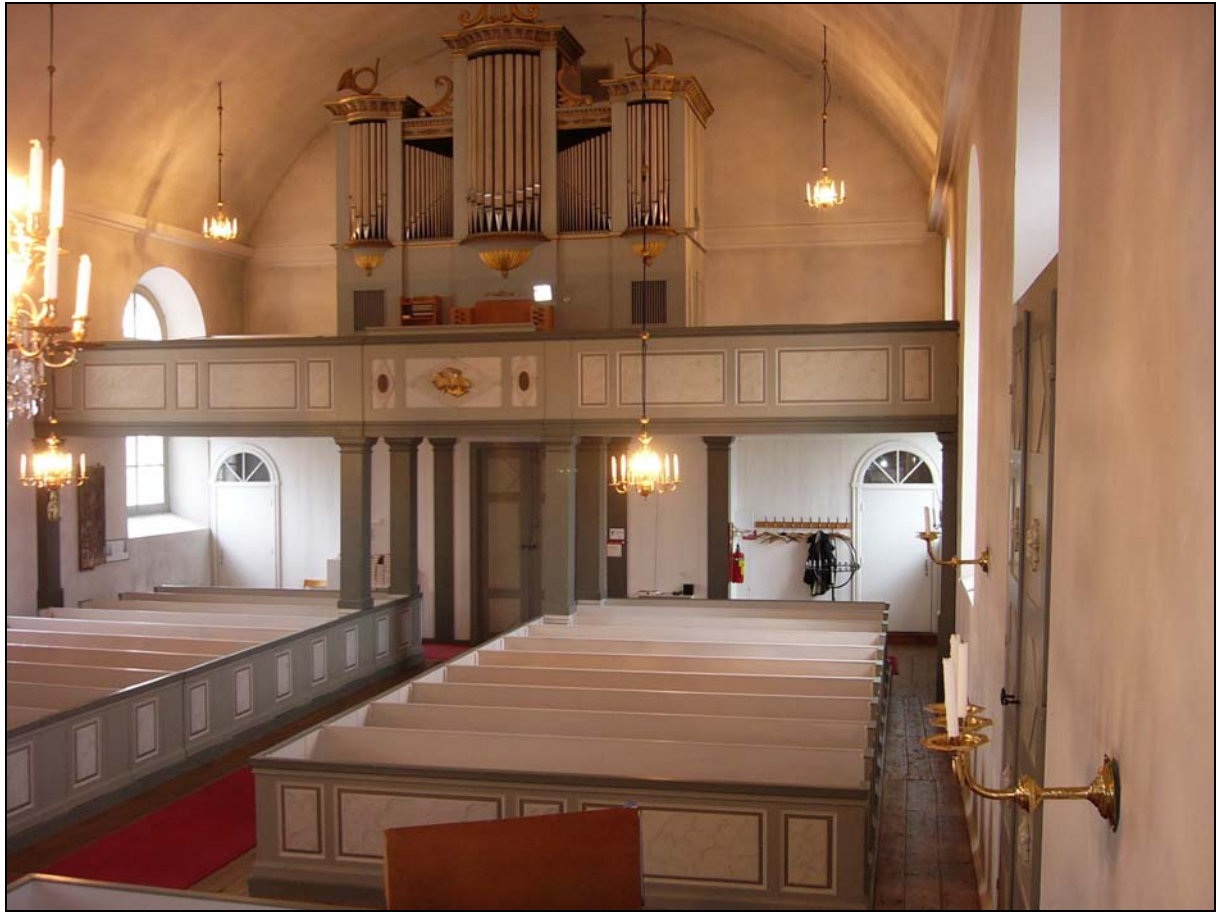
Långhuset är rektangulärt med ett äldre trägolv av breda plankor, som är överdraget med en tunn lack. Väggarna är putsade och avfärgade i vitt. Kyrkorummet täcks av ett vitt putsat tunnvalv, som avslutas mot vägglivet med en profilerad list. Vid den västra ingången, som är belägen mitt på långhusmuren, finns ett mindre vindfång med kalkstensgolv och med en gråmålad pardörr, dekorerad med romber och blomornament. Mitt emot på den östra långhusväggen leder en enkel vitlaserad dörr, tillkommen vid Jangviks renovering 1970, till sakristian. Vid den södra ingången leder en gråmålad pardörr till det utvidgade vindfånget eller vapenhuset. Fönstren har gråmålade innanfönster med hel karm och fem öppningsbara rutor. Kyrkans bänkinredning är uppdelad i fyra kvarter och är sluten mot mittgången och öppen mot sidogångarna. Bänkluckorna är marmorerade i en ljus grå ton. Predikstolen är belägen i långhusets nordvästra hörn med uppgång från den tidigare sakristian. Predikstolen tillhör originalinredningen och är tillverkad av byggmästare Nyström. Den har en femsidig korg med tillhörande rygg och ljudtak. Den är målad som övrig inredning i grått med förgyllda ornament. På motsatt sida, i långhusets nordöstra hörn är kyrkans dopfunt placerad på ett uppbyggt kalkstenspodium. Dopfunten kvarstår från den äldre kyrkan och är av röd kalksten med djur- och blomornamentik och med årtalet 1664. Mot korväggen finns två ovala nummertavlor med förgylld, rikt dekorerad omfattning, varav den östra står på en ställning. Läktaren i väster bärs upp av enkla gråmålade kvadratiska pelare. Läktarbarriären har liggande och stående speglar, med mittpartiet dekorerat med romber och förgyllda ornament.

Den är liksom bänkinredningen målad i en ljus grå marmorering. Trapporna till läktaren är förlagda mot den södra ytterväggen och är inbyggda med en vitmålad panel mot kyrkorummet. Trapporna är lackade och på orgelläktaren ligger ett lackat trägolv av smala brädor. På den östra sidan finns sluttande gradängar och äldre bänkinredning bevarad. Bänkarna är dock moderniserade med bredare sittbänkar och något lutande ryggstöd. På den västra sidan har gradängar och bänkar ersatts av lösa stolar. Orgeln tillkom 1846 och är byggd av Nils Ahlstrand i N. Solberga. Verket utbyttes 1964 och då förändrades även fasaden något. Högt upp på den södra gavelväggen finns en inmurad kalkstensplatta med latinsk text. Orgeln är målad i samma grå nyans som övrig inredning och är sparsamt förgylld.

Koret ligger två trappsteg högre och trappan är av kalksten, korgolvet består av ett lackat trägolv och i mitten ligger en gravhäll. Korabsidens väggar och tak är vitputsade. Enkla vitmålade dörrar med utanpåliggande fyllningar leder till de två sidorummen. Över dörrarna finns småspröjsade fönsterbågar som ger ett indirekt ljus till koret. Altaret är av trä med avfasade hörn, gråmålad sockel och i övrigt målad i en grå/svart stenimitation. Altarringen är rund med öppning mitt fram och målad i grå toner med typiskt nyströmsdekor i form av romber och blomornament. Altartavlan, som är placerad på ett gråmålat podium, är målad 1856 av Gustaf Adolf Engman och föreställer "Kristi himmelfärd". Den förgyllda ramen tillkom vid renoveringen 1926. Det västra sidorummet har kvar inredningen från renoveringen 1926 då rummet gjordes i ordning till sakristia. Den norra ytterväggen är inklädd med gråmålad skåpsinredning. Mot den södra väggen finns en nisch med kalkstenskiva där sannolikt en kamin varit placerad. Här finns även trappan till predikstolen. Det östra sidorummet är i stort sett oinrett och här finns flera spår efter den ursprungliga inredningen. Golvet är sannolikt originalgolvet och består av ett obehandlat trägolv av breda brädor. I det

nordöstra hörnet finns korets ursprungliga pilastrar och den profilerade taklisten bevarad. Innanfönster saknas.

Vapenhuset, som har bildats av vindfång och läktartrappor har ett golv med kvadratiska kalkstensplattor. Väggarna består av en vitmålad slät panel, mot öster finns dörrar till utrymmen under läktartrapporna som används till förråd/elcentral. I förrådet finns den äldre panelen bevarad. Mot väster finns ett utrymme med plåtdörr bakom panelen. Taket, som är vitmålat, är undersidan av läktaren.

Sakristian är sedan 1970 inrymd i tornets medeltida bottenvåning. Golvet är belagt med kvadratiska kalkstensplattor. De medeltida kalkstensmurarna har knackats fram, mot norr finns en nisch och mot öster resterna av en rundbågig öppning, som har lett till det medeltida långhuset. Innertaket består av ett glest obehandlat trätak på synliga reglar.

Till *tornets* övre våningar kommer man via en smal trappa i muren med ingång utifrån från långhusets östra sida. Det nedersta trappsteget utgörs av ett gravstensfragment. De övre våningarna i tornet är oinredda, golven består delvis av äldre återanvända spårade takbrädor. Nordgavelns färgade lunettfönster finns förvarat på första våningen.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING

Kyrkan och kyrkogården utgör tillsammans med skolbyggnaderna, man- och ekonomibyggnaderna vid det f d lönebostället och församlingshemmet en innehållsrik och

ålderdomlig kyrkomiljö, som vittnar om kyrkplatsens forna betydelse som sockencentrum. Skolbyggnaderna, som fortfarande är i bruk, bidrar starkt till en historisk kontinuitet.

Kyrkogården

Den kulturhistoriska bedömningen kompletteras efter avslutad kyrkogårdsinventering.

Kyrkobyggnaden

Västra Tollstad är en av få kyrkor i Östergötland som är orienterad i nord-sydlig riktning. Anledningen till denna annorlunda placering var den numer rivna prästgårdens belägenhet, som hindrade en utvidgning åt öster. Kyrkan utgör ett exempel på de kyrkor som nybyggdes under mitten av 1800-talet till följd av befolkningsökningen. Kyrkan präglas exteriört av byggnadstidens ideal med putsade fasader, symmetriskt placerade fönster, ett relativt flackt sadeltak och tornets låga öppna lanternin. Interiören har, trots den omfattande ombyggnaden 1926, kvar sin nyklassicistiska prägel med ett ljust och luftigt kyrkorum med trägolv och stora delar av originalinredningen bevarad, såsom bl a fönster, dörrar, bänkar, altarring och predikstol. Utrymmet öster om korabsiden har i hög grad bevarat originalskikten och bär dessutom på spår av ålder och patina, vilket idag utgör ett sällsynt inslag i kyrkobyggnaderna. De medeltida murarna finns bevarade i tornets bottenvåning och eventuellt i långhusets närbelägna delar, vilka utgör en viktig källa till kunskap om medeltida stenbyggnadsteknik. Kyrkan har även ett stort värde ur ett regionhistoriskt perspektiv då den är uppförd av östgötabyggmästaren Abraham Nyström. Även dopfunten har ett regionhistoriskt värde då den tillhör en grupp kalkstensfuntar, som är lokalt tillverkade under 1600-talets andra hälft.

Sammanfattning

- Kyrkan och kyrkogården utgör tillsammans med den omgivande bebyggelsen en samlad by- och kyrkomiljö med höga kulturhistoriska värden.
- Kyrkan har en tidstypisk och mycket enhetlig exteriör med putsade fasader, symmetriskt placerade fönsteröppningar och ett relativt flackt sadeltak samt bevarade originaldörrar och fönster.
- Interiörens bevarade och väl sammanhållna ursprungliga inredning med de karakteristiska ”Nyströms-ornamenten” ger tillsammans med trägolvet och tunnvalvet kyrkorummet en tidstypisk prägel.

HÄNDELSELISTA

Förteckningen gör inga anspråk på att vara komplett. Den bygger enbart på nedan redovisade källor och kan i framtiden komma att revideras.

- 1100-1299 Nybyggnad – Kyrka av sten med rektangulärt långhus och ett smalare absidkor. Riven 1840. (BR)
- 1100-1299 Nybyggnad – Torn, endast bottenvåningen kvarstår. (BR)
- Medeltid Nybyggnad – Sakristia i norr. Riven. (BR)
- Medeltid Nybyggnad – Vapenhus i söder. Rivet. (BR)
- 1634 Ändring – ombyggnad, exteriör, ny tornspira. (ATA)
- 1664 Specifika inventarier – dopfont av kalksten med blom, djur och växtornament tillverkad i Vadstena eller Skänninge. (ATA)
- 1670 Specifika inventarier – predikstol, förvaras i Östergötlands länsmuseum. (ÖLM)
- 1713 Specifika inventarier – storklockan gjuten. (ATA)
- 1715 Fast inredning – orgel, byggd av Jöns Helgesson, ersatt av en ny 1846. (SvK)
- 1741 Specifika inventarier – altarpopsats tillverkad av bildhuggaren Bengt Wedulin, Hjo. (ATA)
- 1783 Kyrkan utdömd. (SvK)
- 1795 Specifika inventarier - lillklockan gjuten. (ATA)
- 1840-1841 Rivning av det medeltida långhuset m m. (ATA)
- 1840-1843 Nybyggnad – Långhus intill det medeltida tornet.** Ritningar av arkitekt Johan Carlberg, ÖIA och byggmästare Abraham Nyström. (BR, NA)
- 1840-1843 Fast inredning – predikstol, ritning av byggmästare Abraham Nyström. (NA)
- 1846 Fast inredning – orgel byggd av organisten Nils Ahlstrand i N Solberga. Samtidigt byggdes ev även läktare och vindfång. (SvK, ATA)
- 1849 Invigning – 16 september av biskop J J Hedrén. (SvK)
- 1856 Specifika inventarier – det ursprungliga förgyllda träkorset ersattes av en altartavla målad av Gustaf Adolf Engman, Vadstena, skänkt av Kapten Rosin på Alvastra, insatt i en ram 1926. (BR, ATA)
- 1900 ca Ändring – ommålning, interiör, bänkinredningen ekådrad, altarpopsättning, altarring, predikstolen samt läktaren målades i vitt. (SvK)
- 1904 Teknisk installation – kaminer vid mittgångarna. (SvK)

- 1926 Ändring – ombyggnad, interiör, korpartiet ombyggdes och sakristian flyttades dit från tornets bottenvåning. Altartavlan insattes i en ny ram, altarringen gjordes om och försågs med en öppning på mitten, nytt podium till dopfunten. Sittbänkarna moderniserades. Nytt golv inlagt ovanpå det gamla. En äldre gravsten vid södra ingången inlades i korgolvet. Innanfönster. Ett mindre vindfång. Ommålning, läktare, altarring och bänkinredningen i olika ljusgrå nyanser med marmorerade dörrar, sittbänkar m m laserade i brunt, läktarpelarna i kraftig marmorering. Arkitekt Erik Fant. (BR, SvK)
- 1939 Teknisk installation, elektrisk värmeinstallation och belysning. (SvK)
- 1948 Specifika inventarier – klocka gjuten. (ATA)
- 1953-1954 Ändring – ombyggnad, exteriör, lunettfönstret på norra gavelväggen igensatt. Putslagning och kalkavfärgning. Omläggning av taket med mörkrött enkupigt tegel från Vittinge, tornets svartplåt ersattes av kopparplåt, nya ljudluckor. (SvK, ATA)
- 1953-1954 Vård/underhåll, interiör, putslagning och avfärgning av kyrkorummet. (SvK)
- 1961 Uppmättningsritningar och förslag till iordningsställande av tornrummet, ingenjör Erik Persson, Johannes Dahls arkitektfirma, Tranås. (ÖLM)
- 1964 Ändring – fast inredning, orgelverket från 1846 ersattes av ett nytt, byggt av Nordfors & Co, Lidköping. Orgelfasaden något förändrad. (SvK)
- 1970 Ändring – ombyggnad, interiör, sakristian flyttades tillbaka till tornets bottenvåning, som försågs med nytt bjälklag, ny dörr, nytt kalkstensgolv, de gamla kalkstensväggarna togs fram, nytt skrudskåp. Ommålning av kyrkorummet i stort sett 1926 års färgsättning förutom bänkarnas insidor som målades i ljusgrått. Ingenjör Ture Jangvik, K-Konsult, Linköping. (BR, SvK)
- 1974 Vård/underhåll, exteriör, putslagning, avfärgning med Drywall plastfärg. (SvK)
- 1986 Ändring – ombyggnad, interiör, förslag att de främre bänkraderna skulle borttas och koret utvidgas. (SvK)
- 1991 Ändring – ombyggnad, exteriör, tegeltaket ersattes med skivtäckt plåt. (SvK)
- 1994-1997 Ändring – ombyggnad, exteriör, plastfärgen från 1974 borttogs, omputsning med kalkbruk, avfärgning i guldockra. Renovering av fönster och kyrkport, enstaka bjälkar utbyta i tornets klockvåning. Ny kopparplåt på tornet. Arkitekt Uno Söderberg, fönsterrenoverare Winfried Baier, Tranås. (BR, SvK)
- 1994-1997 Ändring – ombyggnad, interiör, trapporna till läktaren försågs med dörrar och överliggande lunettfönster. (SvK)
- 2004 Kulturhistorisk inventering av kyrkan och kyrkomiljön, utförd av Östergötlands länsmuseum på uppdrag av Linköpings stift.

Förkortningar

ATA – Antikvarisk-topografisk arkiv, Riksantikvarieämbetet

BR – Bebyggelseregistret, Riksantikvarieämbetet. www.bebyggelseregistret.raa.se

NA – Nyströmsarkivet, Östergötlands länsmuseum

SvK – Manuskript till Kyrkobyggnader 1760-1860, del 5, Östergötland. Sveriges Kyrkor.
Riksantikvarieämbetet.

ÖLM – Östergötlands länsmuseums topografiska arkiv

ÖVRIGT

Aktuella skyddsformer

Kyrkan och kyrkogården är skyddade enligt Lagen om kulturminnen 4 kap.

V Tollstad kyrkomiljö, K29, är utvärderad som kulturhistorisk värdefull miljö i kulturminnesprogrammet för Östergötland, utgivet av länsstyrelsen i Östergötlands län 1983.

Övriga inventeringar

Sedan 2002 pågående inventering av kyrkogårdar/begravningsplatser i Östergötlands län, utförs av Östergötlands länsmuseum.

Prästgårdsinventeringen i Östergötlands län, utförd av Östergötlands länsmuseum 1978.

Skolinventeringen i Östergötlands län, utförd av Östergötlands länsmuseum 1978.

Källor

Antikvarisk-topografiskt arkiv, Riksantikvarieämbetet

Bebyggelseregistret - kulturhistorisk bebyggelseinformation, Riksantikvarieämbetet;
www.bebyggelseregistret.raa.se

Manuskript till Kyrkobyggnader 1760-1860, del 5, Östergötland. Sveriges Kyrkor.
Riksantikvarieämbetet.

Ridderstad, Anton, Historiskt, Geografiskt och Statistiskt lexikon öfver Östergötland, M-Ö,
Norrköping 1877.

Sveriges Bebyggelse, Östergötlands län, del V, Uddevalla 1948

Östergötland, landskapets kyrkor. Red. Marian Ullén. Forskningsprojektet

Sockenkyrkorna. Kulturarv och bebyggelsehistoria. Riksantikvarieämbetet 2004.

Östergötlands läns kalender 1872.

Östergötlands länsmuseums arkiv

Kartor

Häradsekonomisk karta, 1868-1877, Hästholmen.

Ekonomisk karta, 1948 och 1983, blad 8E 2g Västra Tollstad

Sammanställt av Östergötlands länsmuseum i december 2004. Den kulturhistoriska bedömningen har utförts i samverkan med Länsstyrelsen i Östergötland.